

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	11
----------------	----

Κεφάλαιο Α΄

Η Ελληνική Επανάσταση και η ίδρυση του ελληνικού κράτους

1. Οι προεπαναστατικές διεργασίες: οι καταβολές και η προετοιμασία του απελευθερωτικού αγώνα.....	15
2. Η έναρξη και η εδραίωση της Επανάστασης	27
3. Στο χείλος του γκρεμού: οι εμφύλιοι πόλεμοι και η εκστρατεία του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο	39
4. Οι διπλωματικές διεργασίες για την επίλυση του Ελληνικού ζητήματος, 1821-1827.....	46
5. Το ανορθωτικό έργο του Ιωάννη Καποδίστρια και η ανακήρυξη της ελληνικής ανεξαρτησίας	58

Κεφάλαιο Β΄

Η περίοδος της βασιλείας του Όθωνα

1. Η εκλογή του Όθωνα στον ελληνικό θρόνο και ο τελικός διακανονισμός του Ελληνικού ζητήματος.....	77
2. Η αντιβασιλεία, 1833-1835.....	83
3. Από την απόλυτη στη συνταγματική μοναρχία.....	92
4. Η Μεγάλη Ιδέα και η ελληνική εξωτερική πολιτική.....	98
5. Ο Κριμαϊκός Πόλεμος και η Ελλάδα	108
6. Η εκθρόνιση του Όθωνα	114

Κεφάλαιο Γ΄**Η νέα δυναστεία: τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Γεώργιου Α΄**

1. Η εκλογή του Γεώργιου Α΄ στον ελληνικό θρόνο..... 121
2. Η ενσωμάτωση των Επτανήσων.....126
3. Το Σύνταγμα του 1864: η εγκαθίδρυση
της βασιλευόμενης δημοκρατίας.....133
4. Η Κρητική Επανάσταση και η ελληνική
εξωτερική πολιτική, 1866-1869 139
5. Η διαμόρφωση νέων ισορροπιών: κοινωνικές, οικονομικές
και πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας 151

Κεφάλαιο Δ΄**Η απόπειρα εκσυγχρονισμού του ελληνικού κράτους**

1. Η αναπροσαρμογή του ελληνικού πολιτικού συστήματος..... 161
2. Η βαλκανική κρίση του 1875-1878 και η ενσωμάτωση της
Θεσσαλίας και της Άρτας166
3. Ο Χαρίλαος Τρικούπης και το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα..... 178
4. Η διάψευση των προσδοκιών: ο «ατυχής»
ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 187

Κεφάλαιο Ε΄**Σε αναζήτηση νέων προσανατολισμών: η Ελλάδα
στο μεταίχμιο δύο αιώνων**

1. Αντιμετωπίζοντας την ήττα του 1897: η προσπάθεια
για την εσωτερική ανασυγκρότηση και την αναζήτηση
διεθνών ερεισμάτων199
2. Ο Μακεδονικός Αγώνας.....204
3. Η αυτόνομη Κρητική Πολιτεία213
4. Το Κίνημα στο Γουδί..... 220
5. Το μεταρρυθμιστικό έργο του Ελευθέριου Βενιζέλου..... 229

Κεφάλαιο ΣΤ΄

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι

1. Η διπλωματική προετοιμασία: η συμμετοχή της Ελλάδας στη βαλκανική συμμαχία 239
2. Ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος και η Συνθήκη του Λονδίνου 247
3. Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος και η Συνθήκη του Βουκουρεστίου 254
4. Η κληρονομιά των Βαλκανικών Πολέμων 261

Κεφάλαιο Ζ΄

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εθνικός Διχασμός

1. Το ζήτημα της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο και η διάσταση απόψεων Βενιζέλου και Κωνσταντίνου Α΄ 269
2. Οι «δύο Ελλάδες»: το Κίνημα της Εθνικής Άμυνας και ο σχηματισμός της «προσωρινής κυβέρνησης» στη Θεσσαλονίκη 278
3. Η εκθρόνιση του Κωνσταντίνου Α΄ και η είσοδος της Ελλάδας στον πόλεμο 286
4. Οι ελληνικές διεκδικήσεις στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού 294
5. Η ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης 309

Κεφάλαιο Η΄

Το τέλος της Μεγάλης Ιδέας: η Μικρασιατική Εκστρατεία και η Καταστροφή

1. Η κατάληψη της Σμύρνης και η διεύρυνση των πολεμικών επιχειρήσεων 317
2. Εύθραυστη σαν πορσελάνη: η Συνθήκη Ειρήνης των Σεβρών 325
3. Οι εκλογές της 1ης/14ης Νοεμβρίου 1920: η ήττα του Βενιζέλου και η επιστροφή του Κωνσταντίνου Α΄ στον θρόνο 333

4. Η πορεία προς την άβυσσο: τα στρατιωτικά και διπλωματικά αδιέξοδα του μικρασιατικού πολέμου	341
5. Η Μικρασιατική Καταστροφή	352
6. Ο διακανονισμός της Λωζάννης	362
 Επίλογος	 373
 Βιβλιογραφικός οδηγός	 379

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Τα πρώτα 100 χρόνια είναι δύσκολα», υποστηρίζουν συχνά όσοι χρησιμοποιούν τη φράση του συρμού. Και είναι αλήθεια ότι ο αιώνας που μεσολάβησε από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης συνδυάστηκε με μεγάλες δυσχέρειες: στρατιωτικά κινήματα, ανατροπές κυβερνήσεων, εναλλαγές Συνταγμάτων, εκθρονίσεις βασιλιάδων, χρεοκοπίες, πολέμους, διχασμούς. Όμως τα ακόμα πιο δύσκολα ακολούθησαν αμέσως μετά τη συμπλήρωση της εκατονταετηρίδας: στην 101η επέτειο της Ελληνικής Επανάστασης ο ελληνικός στρατός βρισκόταν ανεπτυγμένος βαθιά στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας· στην 102η αυτός ο στρατός όχι μόνο είχε συντριβεί, αλλά επιπλέον σχεδόν 1.000.000 πρόσφυγες είχαν συρρεύσει στο ελληνικό κράτος. Έτσι, η φράση αποκλείστηκε ως υποψήφια για τον τίτλο του βιβλίου, μιας και –έστω με απόκλιση δύο ετών– δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Αντί για αυτή, επιλέχθηκε ένας στίχος από ένα από τα πολλά «πατριωτικά τραγούδια», τα οποία ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή στα μέσα του 19ου αιώνα: όσοι από τους αναγνώστες έχουν την υπομονή να φθάσουν έως τη σελίδα 111, θα βρουν εκεί εκτενές απόσπασμα του άσματος, συνοδευόμενο από σύντομα σχόλια για το περιεχόμενό του.

Ο τίτλος συμπληρώθηκε με υπότιτλο, έτσι ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια για τη διατύπωση κατηγοριών περί παραπλάνησης του αναγνωστικού κοινού. Η πρόθεση είναι ξεκάθαρη: να καταδειχθεί ότι οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και οι διπλωματικοί προσανατολισμοί του ελληνικού κράτους υπήρξαν δοχεία συγκοινωνούντα και, κατά συνέπεια, πεδία όχι απλώς αλληλοεπηρεαζόμενα, αλλά απολύτως αλληλεξαρτώμενα. Ο διαχωρισμός των δύο όψεων του ίδιου νομίσματος δεν είναι απλώς τεχνητός, αλλά αποδεικνύεται και παραπλανητικός

για όποιον τον επιχειρεί, καθώς παραγνωρίζει την καθοριστική επίδραση του αλυτρωτισμού ως συγκολλητικής τους ουσίας. Το αίτημα της εδαφικής επέκτασης του μικροσκοπικού ελληνικού κράτους υπήρξε, σε τελική ανάλυση, καθοριστικό για τη φυσιογνωμία του, για την τοποθέτησή του στο διεθνές περιβάλλον, για την ίδια την ύπαρξή του.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, η λεπτομερειακή κάλυψη όλων των πτυχών μιας ολόκληρης εκατονταετίας θα ήταν πρακτικά αδύνατη σε έναν μόνο τόμο: το εγχείρημα θα απαιτούσε απαγορευτικό αριθμό σελίδων. Κατά συνέπεια, εκείνο που επιχειρείται είναι να δοθεί το γενικό περίγραμμα της περιόδου, με άξονα ερμηνείας όσα αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο. Από άποψη δομής, τα κεφάλαια ακολουθούν τη συνήθη χρονολογική σειρά. Όμως ο κανόνας δεν ισχύει απολύτως για τα υποκεφάλαια, καθώς κάποιες φορές προκρίθηκε, με γνώμονα τη λειτουργικότητα, η θεματολογική κατανομή του περιεχομένου. Καταβλήθηκε, επίσης, προσπάθεια ώστε κάθε κεφάλαιο να μπορεί να διαβάζεται χωριστά/μεμονωμένα (αν και ποτέ δεν εγκαταλείφθηκε η ελπίδα ότι θα υπάρξουν αναγνώστες ολόκληρου του βιβλίου), αλλά ταυτόχρονα να «συνομιλεί» με τα προηγούμενα και με τα επόμενα. Η ίδια «διαλεκτική αρχιτεκτονική» εφαρμόστηκε και στα υποκεφάλαια.

Μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις κατά τη συγγραφή του βιβλίου υπήρξε η αξιοποίηση του εντυπωσιακά μεγάλου όγκου πηγών που υπάρχουν για την περίοδο από το 1821 έως το 1923. Αυτός ήταν και ο βασικότερος λόγος για τον οποίο η ολοκλήρωσή του (όπως η αντίστοιχη εδαφική του ελληνικού κράτους) πήρε πολύ περισσότερο χρόνο απ' ό,τι αρχικά είχε υπολογιστεί. Σε αρκετά σημεία χρησιμοποιήθηκε δημοσιευμένο αρχειακό υλικό, ελληνικό και μη. Όμως πάνω απ' όλα αξιοποιήθηκε η πλουσιότητα βιβλιογραφία, η οποία καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα ζητημάτων ολόκληρου του 19ου και των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα. Αυτός ο πλούτος αναπόφευκτα δημιούργησε ένα μεθοδολογικό δίλημμα: εκτεταμένη ή πιο περιορισμένη –στα όρια του απολύτως απαραίτητου– χρήση βιβλιογραφικών παραπομπών; Η αρχική σκέψη ήταν να ακολουθηθεί η μέση οδός: ούτε καταιγισμός υποσημειώσεων, αλλά ούτε και δραστηκός περιορισμός τους. Ωστόσο, αποδείχθηκε ότι η ισορροπία ανάμεσα σε δύο αντίρροπες δυνάμεις δεν είναι εύκολη υπόθεση. Σε κάποιες περιπτώσεις ο πειρασμός των πολλών παραπομπών ήταν απλώς ακατανίκητος. Και όπως έλεγε ο Όσκαρ Ουάιλντ, ο μόνος τρόπος για να ξεφορτωθείς έναν πειρασμό

είναι να ενδώσεις σε αυτόν. Θα ήταν παρήγορο εάν το πλήθος των παραπομπών δεν απέβη σε βάρος αφενός της ουσίας και αφετέρου της δομικής στατικότητας του κειμένου. Εξάλλου, η «πληθωριστική επιλογή» έγινε με παράλληλο στόχο τη δημιουργία ενός όσο το δυνατόν πληρέστερου βιβλιογραφικού οδηγού για όσους από τους αναγνώστες θελήσουν να εμβαθύνουν περισσότερο σε κάποιο ή κάποια από τα επιμέρους θέματα που τίγονται στο βιβλίο.

Μιας και έγινε λόγος για τον Όσκαρ Ουάιλντ, χρήσιμο είναι να σημειωθεί ότι όλα τα ξενικά ονόματα, τα οποία απαντώνται στις σελίδες του βιβλίου, έχουν αποδοθεί με ελληνικούς χαρακτήρες. Η μεταγραφή έγινε κατά τεκμήριο με τρόπο που να συνδυάζει αφενός την όσο το δυνατόν πιστότερη φωνητική απόδοση, αφετέρου τυχόν καθιερωμένους τρόπους γραφής. Το ίδιο φυσικά ισχύει και για τα τοπωνύμια.

Μία διευκρίνιση είναι επίσης απαραίτητη σχετικά με τις ημερομηνίες. Μέχρι τις 16 Φεβρουαρίου 1923 στην Ελλάδα ίσχυε το παλιό (Ιουλιανό) ημερολόγιο, το οποίο υπολειπόταν από το νέο (Γρηγοριανό) που εφαρμόζόταν στη δυτική Ευρώπη: κατά 12 ημέρες έως τις 16 Φεβρουαρίου 1900 και κατά 13 ημέρες από εκεί και πέρα έως την ημέρα της ελληνικής προσαρμογής στα δυτικά δεδομένα. Προκειμένου να αποφευχθεί η σύγχυση, για όσο καιρό ίσχυε το Ιουλιανό ημερολόγιο στην Ελλάδα, στο κυρίως κείμενο καταγράφονται πάντα και οι δύο ημερομηνίες, παλιά και νέα, με αυτή τη λογική σειρά. Όμως στις παραπομπές σε πρωτογενείς πηγές ως μόνη ημερομηνία αναφέρεται εκείνη που ίσχυε επίσημα στη χώρα από την οποία προέρχεται το αρχειακό υλικό.

Αυτό το σύντομο εισαγωγικό σημείωμα θα ήταν ατελές, εάν δεν περιλάμβανε τις θερμές μου ευχαριστίες σε μια σειρά προσώπων, τα οποία διαδραμάτισαν, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, σημαντικό ρόλο στην ολοκλήρωση του βιβλίου.

Στην ομότιμη καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου Αρετή Τούντα-Φεργάδη, για τη διαρκή ενθάρρυνσή της, αλλά και για την αγάπη και την εκτίμηση με τις οποίες με περιβάλλει όλα αυτά τα χρόνια. Είναι το ελάχιστο αντίδωρο ενός μαθητή προς τη δασκάλα του.

Στον καθηγητή του Πανεπιστημίου Νεάπολης Πάφου Γιώργο Γεωργή, για τις μακροσκελείς συζητήσεις μας πάνω σε πολλά από τα επιμέρους θέματα που τίγονται στο βιβλίο.

Στον αναπληρωτή καθηγητή του Παντείου Πανεπιστημίου και καλό

μου φίλο Άγγελο Συρίγο, στον οποίο οφείλω την ιδέα για τα παραθέματα (αποσπάσματα πρωτογενών πηγών, σπαράγματα λογοτεχνικών κειμένων κ.λπ.) που παρεμβάλλονται στο κυρίως κείμενο. Αν και παρενθετικά, αποσκοπούν στο να ζωντανέψουν την ιστορική αφήγηση και στο να φωτίσουν πτυχές που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αλλά που κάποιες φορές τείνουν να χάνονται μέσα στον καταιγισμό των πληροφοριών.

Τέλος, στους κατά καιρούς φοιτητές μου στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου, οι οποίοι υπήρξαν μόνιμη πηγή έμπνευσης και μου ανταπέδωσαν στο πολλαπλάσιο όσα προσπάθησα να τους δώσω.